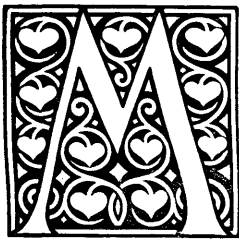

Helbing Ferenc eredeti rajza.

PRZEMYSL MÁSODIK OSTROMA ÉS ELESTE. (1914 NOVEMBER 12-TŐL 1915 MÁRCIUS 22-IG.)

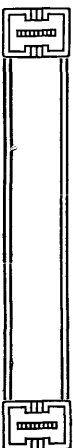
Már előzőleg leírtuk azt a nagy-szerű védelmet, amelyet hős csapataink a Przemyslt körülzáró orosz tömegekkel szemben 1914 szept. második felében, különösen pedig október első napjaiban kifejtettek. *Dimitriev Radkot* tábornok

csapatái semmiféle sikert sem tudtak elérni és az oroszok legalább 70.000 katonát vesztekkel Przemysl védőművei előtt. Az ostromló sereg sietve menekült a vár falai alól. Vezérkarunk okt. 11-én már ezt adta hírül hivatalos jelentésében:

»Gyors előnyomulásunk a Szan felé fölszabadította Przemyslt az ellenséges körülzárólól. Csapataink bevonulnak a várba. Ahol az oroszok még szembe álltak velünk, ott meg-

támadtuk és megvertük őket. A szieniavai és lezajszki folyóátkelés felé való menekülésük közben tömegesen ejtettünk foglyokat.«

Októberi offenzívánk alkalmával az oroszok a legnagyobb gyorsasággal vonultak vissza kelet felé. Csapataink gyorsan követték őket. A 3. és 4. hadsereg már a Szan—Viar-vonalat érte el, amikor az élelmezővonatok három-négy napi menetre elmaradtak a teljesen átázott, alig járható utakon. Ennek következtében ez a két hadsereg hosszú ideig a przemysli készletekből kapta élelmezését, pedig a várbán fölhalmozott élelmickek csak néhány dandár ellátására voltak számítva. Hadvezetőségünk tehát mindent elkövetett, hogy a várnak nagyon megcsappant élelmifölszerelését kiegészítse. Az elrombolt vasutakat október végéig helyreállították s

A Szan-folyó Przemyslnél.

ekkor a legnagyobb eréllyel láttak neki az élelmicikkek Przemyslbe való szállításának. Ámde, sajnos, ez a tevékenység csak néhány napig tarthatott. A német hadsereget Varsótól délre és délnyugatra igen nagy orosz tömegek veszélyeztették. A helyzet sürgősen megkövetelte a szövetséges csapatok átcsoportosítását. Przemysl hős védőivel együtt sorsára kellett bízunk, noha raktárai csaknem üresek voltak. Hadseregeink visszamentek Galícia nyugati részeibe. Vezérkarunk november 11-én már ezt a néhány szóból álló komor jelentést volt kénytelen kiadni: »Przemysl ismét körül van zárva«.

Kuzmanek Hermann gyalogsági tábornok, Przemysl várparancsnoka.

A MÁSODIK KÖRÜLZÁRAS.

Ezen a napon kezdődtek meg azok a dicső küzdelmek, amelyek a monarchia hadseregének történetébe aranybetűkkel lesznek beírva. Nem az oroszok ágyúit törték meg Przemysl védőinek hősi ellenállását.

Azok sohasem vették volna be a várat. Az éhség kényszerítette Kuzmanek gyalogsági tábornokot, hogy Przemysl március 22-én átadja az oroszoknak. Olyan vis major, mely ellen küzdeni nem lehet. Przemysl műszaki ereje semmi esetre sem volt oly nagy, mint Lüttiché vagy Antwerpené. Erődítései sok tekintetben csak rögtönzésekéből álltak, ámde pótolta csekély ellenállóképességüket a védőseregnek a hadtörténelemben páratlan hősiessége. Mi magyarok különösen büszkék lehetünk erre, mert ez a védősereg főképpen magyar katonák-

ból állott. Ott volt a többi közt a védők közt a 23. honvédhadosztály is, élén Tamásy altábornaggyal, aki a kirohanásoknál mindig az első vonalban mutatta hatalmas alakját. Azt mondták róla, hogy nem fogja a golyó... Ennek a honvédhadosztálynak kötelékében a gyulai 2., a szegedi 5., a verseczi 7. és a lugosi 8. honvédgyalozrezdek tartoztak, akik úgy védtek a távoli galíciai várat, mintha az házuk tűzhelye lett volna.

Az oroszok sokat tanultak Przemysl első ostrománál. Az ostromló vezér megállapította, hogy a várat fegyverrel elfoglalni nem lehet ezért lemondott rendszeres

ostromáról. Az oroszok a vár körül jelentékeny távolságban sáncokat és lövegállásokat építettek, megszámlálhatatlan mennyiségű lövészfedezőket ástak ki több sorban egymás mögött, drótakadályokat vontak, farkasvermeket készítettek, aknamezőket raktak le, — egy szóval az egész várat olyan védőgyűrűvel vették körül, melynek műszaki ereje a legerősebb kirohanásoknak is ellenállhatott.

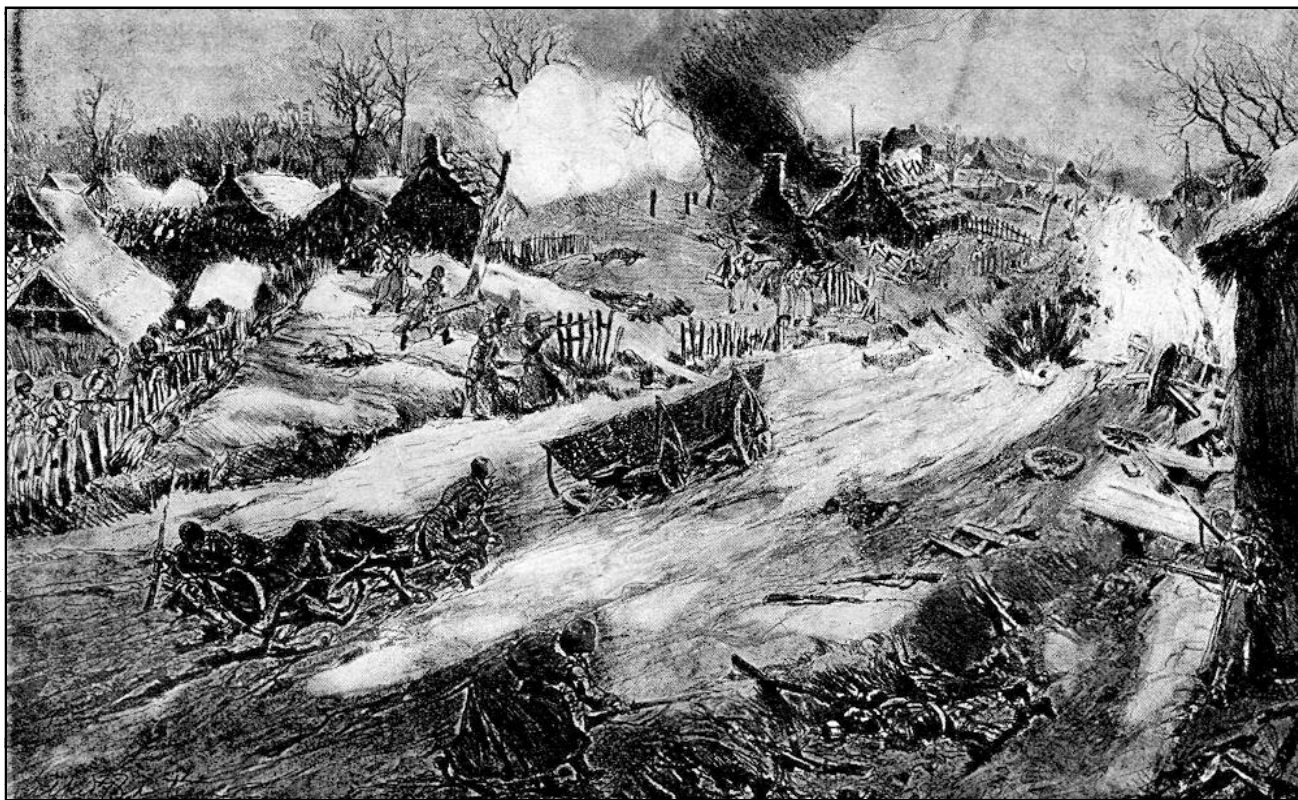
Igy készítették elő Przemysl elestét, mert tudták, hogy hatalmas szövetségük akad az — éhségben, melynek segítségével a várnak előbb-utóbb el kell esnie. Számításukban — sajnos — nem is csalódtak, de a vár sokkal később esett el, mint ahogy remélték.

Przemysl vára így teljes mértékben megfelelt azoknak a feladatoknak, amelyeket hadvezetésünk várt tőle.

Hónapokon át nagy orosz haderőt kötött le és rengeteg veszteséget okozott.

Fogarassy Tamásy Árpád altábornagy, a przemysli várórség honvéd-gyaloghadosztályának parancsnoka.

Orosz csapatok Przemysl mellett a várból kitörő csapataink ellen egy falut védelmeznek.

A VÉDŐSEREG KIROHANÁSAI.

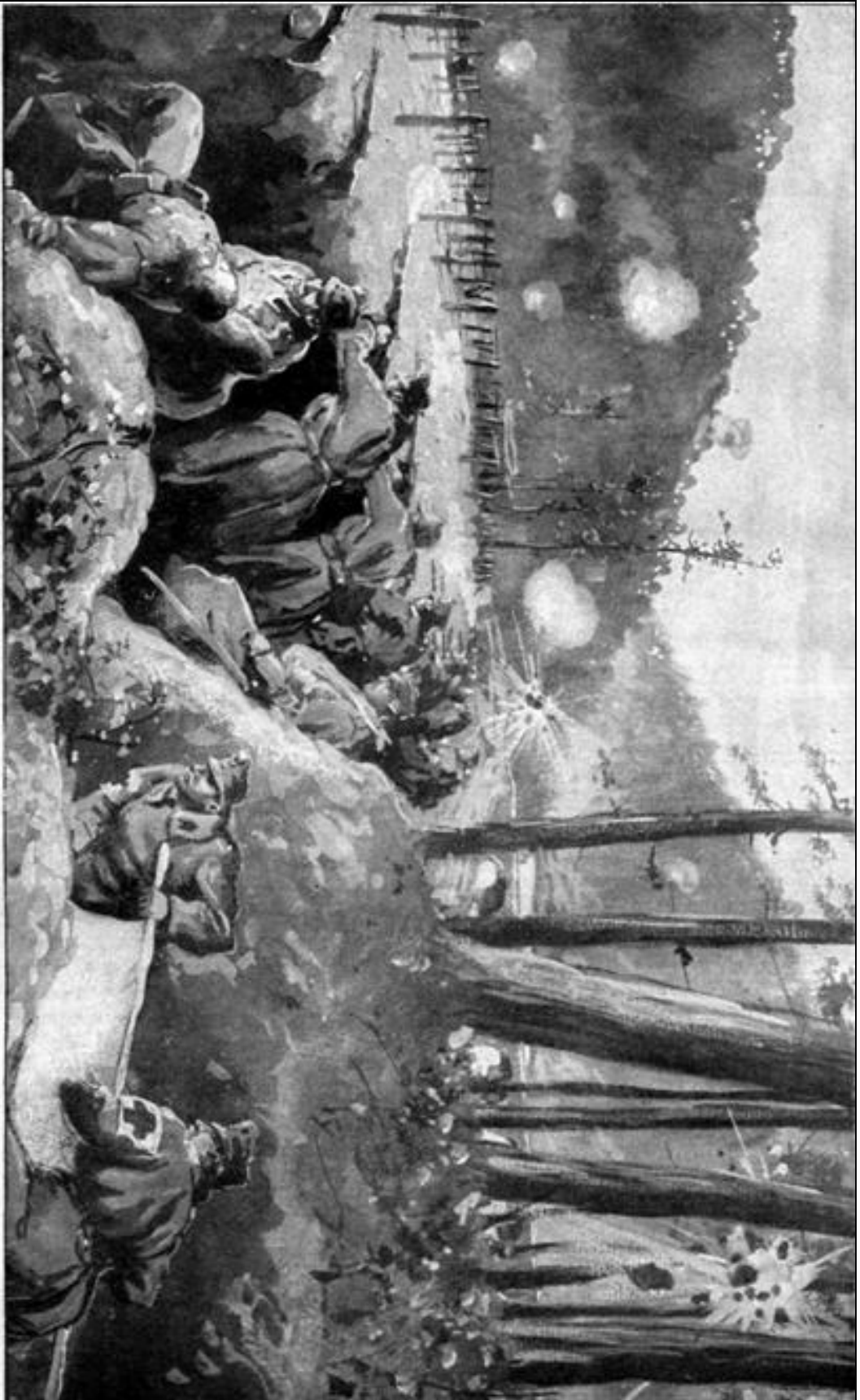
A védősereg természetesen nem nézte tétlenül a körülzáró ellenséges csapatokat. Már november 14-én megtámadta őket s a vártól északra a *Rokietnica* melletti magaslatokra vetette vissza. Kilenc nap múlva — november 23-án — *Kuzmanek* várparancsnok nyugat és délnyugat felé intézett hatalmas támadást. A rendkívül erős orosz arcvonalat áttörnie nem sikerült ugyan, de az oroszok a nyomás elől nagy távolságra voltak kénytelenek visszavonulni s ettől a naptól fogva a vár ágyúinak lőtávólán kívül tartózkodtak.

Ez a kitörés hadászati összefüggésben volt a Kárpátokat védő haderőnk működésével. Ha ugyanis a Przemyslből délnyugat felé kitörő csapat az oroszok vonalát áttörheti, úgy hátba találta volna azt az orosz erőt, amely Szanok és Liszkó környékén állott. Ez a művelet talán megnyitotta volna az utat Przemysl fölmentése számára.

A vár védőseregének működése december első felében különösen élénk lett, mert ekkor vette hírrül, hogy kárpáti csapataink a hegység nyugati szakaszában diadalmasan harcolnak az oroszokkal.

Kuzmanek gyalogsági tábornok december 10-ike körül radiótávíró útján tudta meg, hogy egyik csoportunk a Laborcz völgyéből észak felé támad s mindig nagyobb területet nyer. Ez az offenzívánk megakadályozta az oroszokat abban, hogy az arcvonalnak erről a részéről segítséget küldjenek Limanovához. Przemysl védőserege fölismerte a helyzet fontosságát s mindent elkövetett, hogy minél nagyobb orosz erőket vonjon magára. Ennek a törekvésnek eredménye volt az a hatalmas kitörés, mely *december 12-étől 15-éig* tartott. A küzdelmeket Przemysl s a tőle délnyugatra levő *Birca* község közt vívták. A vár repülői Tarnov, Jaroslau és Szieniava helységekig cirkáltak szakadatlanul és a magasból irányították a kitörő csapatok mozdulatait. Ezek a legnagyobb hősiességgel harcoltak és annyit el is értek, hogy a körülzáró orosz sereg óriási tömegét kötötték le. Csapataink csak akkor tértek vissza Przemyslbe, mikor a hadseregfőparancsnokság drótnélküli táviratban határozottan elrendelte. *A célt elértük — Limanovánál győztünk.*

Az izgatott órák után a nyugalom hetei következtek. A löveg harc csak lanyhán folyt; talán azért, mert az oroszok még mindig nem rendelkeztek nehéz mozsarakkal és ágyúkkal,

Csapataink visszaverik az oroszok támadását Przemysl előállításai ellen.

Matejko Th. rajza.

vagy talán azért, mert már kevés volt a lőszerük. Repülőink folyton ott keringtek az orosz tüzérségi állások fölött, ámde változást sohasem fedeztek föl.

A vár védői karácsony napján áhitattal és örömmel ünnepeltek s utána már csak a mi mozsaraink tüzeltek. Kitörés egyelőre nem történt.

Szilveszter napját sem zavarta meg tűzharc.

Január 14-én három magyar-osztrák repülő érkezett a várba, akik parancsokat és leveleket hoztak. A merész aviatikusok Przemyslből 18-án repültek el és nem kevesebb mint 120 kilogramm tábori postalevelezőlapot vittek magukkal. Utjuk a rendkívüli hidegben és az ellenkező irányú heves szélben igen nehéz volt s így a 200 km-re fekvő Krakót csak négy és fél óra múlva érték el.

A VÁR ÁLLAPOTA A MÁSODIK OSTROM ALATT.

Przemysl várának építését 1854-ben kezdték meg, az állandó erődök 1873-ban készültek el. A vár további fejlesztése 1887-től kezdve egészen a háború kitöréséig folytatódott. Ám mégsem volt olyan elsőrangú erősség, melynek védőművei feltétlenül bombaellenállóknak lettek volna mondhatók.

A várban a két ostrom idején a bécsi vártüzérség teljesített szolgálatot. A lövegek száma kereken 1000 volt, ámde ezek közt csak 360 darab modernebb, míg a többi 1861-es mintájú régi ágyú, amelyek még fekete lőporral tüzeltek.

A védősereg két vezéről, *Kuzmanek* gyalogsági tábornokról és *fogarasai Tamásy* Árpád altábornagról, a mozgó csapatok parancsnokáról, már megemlékeztünk. *Kuzmanek* vezérkari főnöke *Hubert* alezredes volt. *Weber* tábornok védte délkeleten a legveszélyesebb hatodik, *Kloiber* ezredes pedig az északnyugati szakaszt. *Schwalb* ezredes, mint hadmérnök-főnök, *Camill*

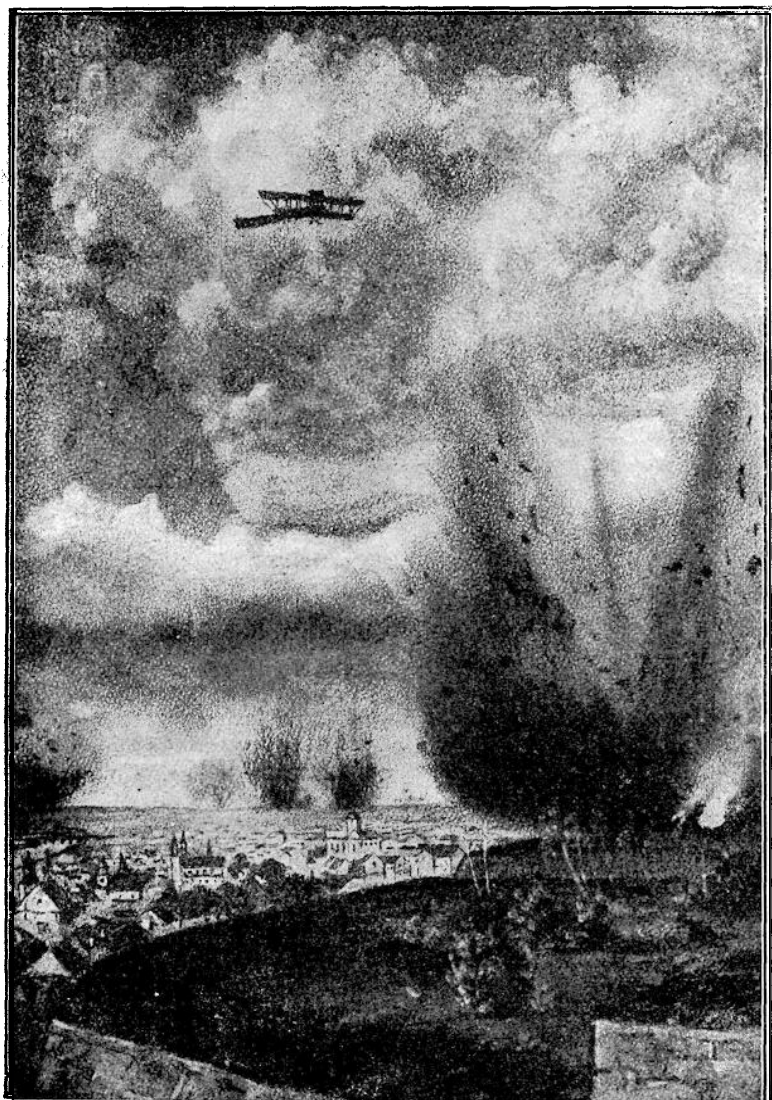
Egyik repülőnk elindul Przemyslből.

ezredes pedig mint a tüzértörzs főnöke működött. Ők mind tudatában voltak Przemysl csekély ellenállóképességének s így előrelátták a vár sorsát, de azért mégis a végsőkig tartották. Tisztelet nekik, a modern Leonidasoknak!

Az első és második körülzárás közti rövid időben a vonatok töltényt, sok töltényt hoztak Przemyslbe, élelmicikket aránylag keveset. Az eleséggel már december elején nagyon kellett takarékoskodni. Naponként három ember kapott két húskonzervét s minden ember csak egy kenyert egy egész hétre! Januárban már a lóhúsrá került a sor. Kilencezer ló volt a várban; élelmezni nem lehetett őket s így valamennyien, még a drága tisztai paripák is, vágóhídra kerültek. A teheneket fűrészpor, só és vér keverékével etették...

Hadseregfőparancsnokságunk szintén ismerte Przemysl válságos helyzetét s ezért mindent elkövetett, hogy a vár fölmentessék az oroszok körülzárása alól. Csapataink január végén a Kárpátok hágóiról már veszedelmesen közeledtek Przemysl felé, de fölmentő előnyomulásukat megakasztotta a hirtelen föllépő rendkívüli hideg. Katonáinkat a metsző hóvihár megállította; az utánszállítás is lehetetlenné vált. Amint az idő március elején jobbra fordult, hadseregünk és a német szövetséges sereg folytatta az előnyomulást.

Az előző leírásokból tudjuk, hogy nehéz küzdelmek következtek, melyek az oroszok állását megrendítették. De csapataink hősi önfeláldozása mégsem tudta Przemyslt felmenteni. Ismét beköszöntött a galíciai tél s ez megállította a már-már egészen sikerült áttörőműveletet. Fájó szívvel álltak katonáink a Kárpátok ormain és lejtőin, de a rideg időjárásban nem tudták Przemysl felé való előnyomulásukat folytatni. Így nem maradt más hátra, mint még egy utolsó kitörés a várból s ha az elcsigázott védősereggel az sem sikerül, úgy utána a várnak átadása az egész helyőrséggel egyetemben.

Przemysl erődjeinek felrobbantása. Felül látható az a repülőgép, amely utoljára hagyta el Przemyslt. Oeffinger R. rajza.

AZ UTOLSÓ KIROHANÁS.

Március közepén már alig volt élelem a várban. Ám a védősereg minden nélkülözése és szenvedése mellett is bámulatos fegyelmezettséget tanúsított. Minden ember tudta, hogy közeledik a vég. Heteken át minimum volt a táplálékuk, de azért nem zúgolódtak egy pillanatra sem, sőt a magyar csapatok az utolsó kirohanáskor dalra gyújtottak, hogy lelkesítsék egymást. Pedig akkor már alig tudtak vánszorgni.

Március 18-án fogyott el az utolsó készlet. Mikor emberenként két konzervdobozt osztottak ki, halálbüntetéssel fenyegették meg azokat, akik mind a kettőt megeszik. Egyesek mindamellettt mohón fogyasztották el mind a két

adagot és ennek folytán szívszélhűdést kaptak, pedig a konzervek frissek voltak, mert a vár konzervgyára dolgozott az utolsó pillanatig, amíg a készletek teljesen el nem fogytak.

Mikor már nyilvánvaló lett, hogy Przemysl csak néhány napig tarthatja magát, hadsereg főparancsnokságunk elrendelte, hogy a védőőrség egy utolsó kirohanással kísérelje meg az orosz gyűrű áttörését.

Az a parancs, amelyet *Kuzmanek* gyalogsági tábornok a kitörés előestéjén — március 18-án — kiadott, gyönyörűen tükrözteti vissza a vár elcsigázott, éhező védőinek lelki nagyságát:

»Katonák! Már egy fél éve állunk ellen törhetetlenül, mi, forrón szeretett hazánk csaknem minden nemzetiségének fiai, az ellenségnek, a hidegnek és a nélkülözéseknek. Isten segítségével és a ti vitézségetekkel még eddig sikerült nekem táborvárunknak az ellenség minden támadása és minden nélkülözése ellen való megvédése. Ti már kiérdemeltétek hadseregünk legfőbb vezetőségének köszönetét és a haza háláját, sőt az ellenség tiszteletét is. Drága hazánkban ezrek szívei dobognak értetek, ezrek várnak hírt felöletek...

Hősök! Ez az én utolsó felhívásom, amelyet megkövetel hazánknak és hadseregünknek becsülete. Vezetni foglak titeket, hogy az ellenség vasgyűrűjébe mint acéltörök nyomuljatok be. Azután tovább fogtok menni, anélkül hogy fáradalmaitek csökkennének, amíg ahhoz a hadseregünkhöz csatlakozhattok, mely közelünkben súlyos harcokat vív. Az ellenség nem fog lemondani arról a zsákmányról, melyre már régen vágyódik. Mint Przemysl igazi védőit, hasson át benneteket az a gondolat: Előre, mindig előre! Ami az utat elzárja, azt meg kell semmisíteni!

Katonák! Utolsó készleteinket kiosztottuk; hazánknak és mindnyájunknak becsülete megtiltja nekünk, hogy a hosszú, dicsőséges és győzelmes harc után úgy pusztuljunk el, mint az ellenség könnyű zsákmánya, vagy mint valami tehetetlen nyáj. Hős harcosok! Utat kell törnünk magunknak és — utat fogunk törni magunknak!

E klasszikus szépségű parancs és a kiegészítő rendelkezések alapján Tamásynak felére leolvadt hadosztálya a lemergi dandárral az oroszok leggyengébb állása ellen, keletre Medika irányában intézett kirohanást 18-ról 19-re virradó éjjel. A harc március 19-én délelőtt tíz óráig tartott, ámde, sajnos, nem vezetett sikerre. A védősereg kénytelen volt visszavonulni s a rémítő éhségtől elcsigázva, halálra fáradtan és megrikulva érkezett vissza a vár művei mögé. Tízezer ember dőlt ki a támadásnál s visszavonulásnál! A visszavonulás tizenhat óráig tartott, pedig a távolság csak — hét kilométer volt!

Ez a bámulatos önfeláldozással, az emberi testi és lelki erő végső megfeszítésével véghezvitt kitörés örökké ragyogó napja lesz egész hadseregünk, de különösen a magyar honvédség történetének. Tamásy altábornagy és Szathmáry ezredes hősei dicső történelmünk legszebb vitézi alakjai mellé sorakozik.

Mikor *Kuzmanek* gyalogsági tábornok a kitörés után visszatért Przemyslbe, szikratáviró útján azonnal jelentést tett *Ferenc József* királyunknak a harcok végrehajtásáról. Jelentését ezekkel a szavakkal fejezte be: »Eskünkhöz híven és a Felséged iránt való határtalan szeretettől s legmélyebb alattvalói tisztelettől áthatva végig ki fogunk tartani.«

Erre március 20-án a király katonai irodájából a következő szikratávirat érkezett válaszul:

»Bárha mély fájdalommal tölt el, hogy a przemysli helyőrség mérszen megkísérlett áttörése az ellenség túleréjén megtörtött, mégis bánatos büszkeséggel látom hasonlíthatatlan áldozatkészségét azoknak a derék katonáknak, akiknek a siker nem jutott osztályrészül. Mindazok, akik itt harcoltak, fogadják a hőstettért legszívélyesebb köszönetem és áldom dicső emléket azoknak, akik a becsület mezején életüket adták. A történelem még a messze jövőben is

hirdetni fogja azt, amit Ausztria-Magyarország háborúja a przemysli vár makacs védelmével teljesített. Önök állhatatosak és vitézek voltak egészen a legvégsőkig. *Ferenc József.*«

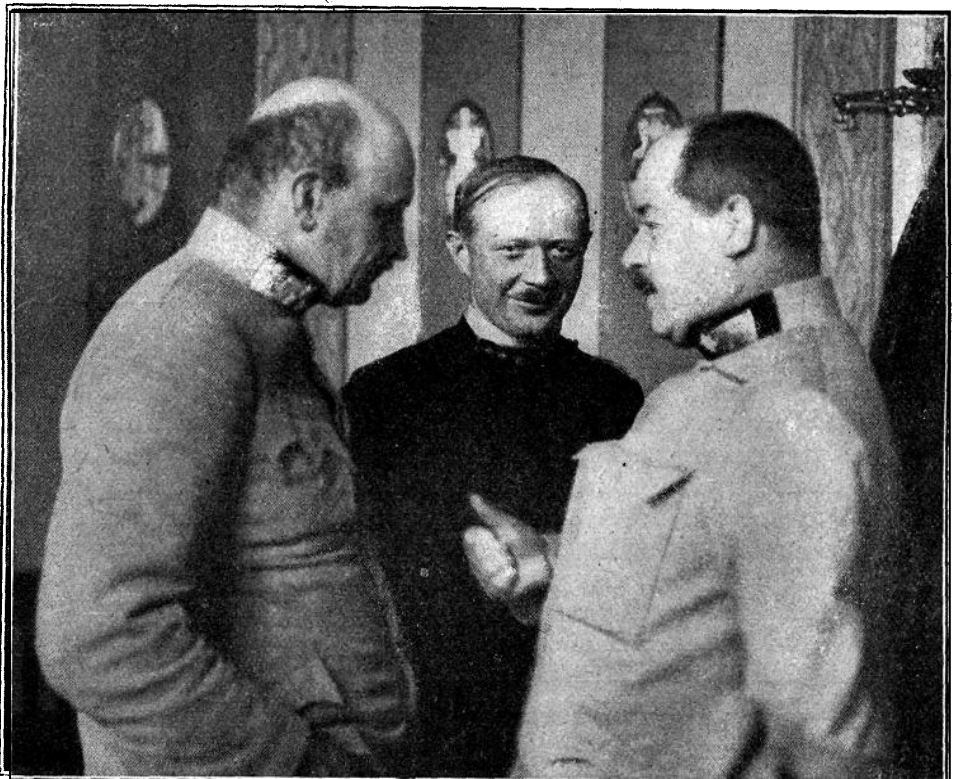
A vár parancsnoka e táviratot a következő szavak kíséretében olvasta fel:

»Katonák! Magatartásotok és tetteitek nagyobb elismerésben, mint ez a távirat, már nem is részesülhetett. Legyetek mindig méltók erre.«

A távirat a przemysli »Kriegsnachrichten« legutolsó számában jelent meg, amelyet alighanem március 21-én este nyomattak és március 22-éről van keltezve. A lap egy példánya repülőposta útján jutott el Bécsbe.

Kuzmanek gyalogsági tábornok március 21-én meglehangú szikratáviratot intézett *Bolfras* báróhoz, a király katonai irodájának főnökéhez, melyben legmélyebb köszönetét fejezte ki az uralkodó válaszáért s egyúttal azt is jelentette, hogy az ellenség március 20-án délután 6 órától 21-én reggel 3 óráig először az északnyugati, majd az északkeleti arcvonalat, azután a keleti arcvonat egyes részeit hevesen megtámadta, ámde ezeket a támadásokat mind visszaverték.

Bolfras báró gyalogsági tábornok a király megbízásából azonnal válaszolt *Kuzmanek* vár-

Hoen vezérőrnagy és Uzelacz ezredes beszélgetnek a przemysli várból repülőgépen megmenekült Lehmann kapitánnyal.

A »Kilophot«, Wien, felv.

parancsnoknak. Szikratáviratát így fejezte be : »Ausztria-Magyarország fegyverbecsületének tiszta jelvényét a Szan melletti derék harcosok magasan tartják. Ez Ő Felségének a védő erő iránt mindig melegen érző szívét soha el nem múltó hálaérzettel tölti el«.

A VÁR SZÉTROMBOLÁSA.

Az utolsó kirohanásnak megghiusulása után *Kuzmanek* tábornok elrendelte az erődök lerombolását. Március 20-án reggel 5 órakor a gyalogság parancsot kapott, hogy hagyja el az erődöket és vonuljon vissza a térközművekbe. Pontban 6 órakor robbant fel az első erőd : a *Dunkovicki II. a*. Ugyanakkor levegőbe repültek a *Sziedlicka* művei is. Aztán sorra következtek a déli arcvonal erődei, majd az *Ivanova*, *Gora*, *Lipnica* és egyéb erődök. Egyes erődök fölrobbantásához százötven kilogramm ekrazit is kellett.

Mikor az oroszok észrevették az első erődök robbanását, iszonyatos gránáttűzet indítottak az épen maradt erődökre, sőt újabb rohamot kíséreltek meg, de gyalogságunk a kirohanás fáradalmi mellett is újra megszállta a veszélyeztetett pontokat és sorra verte vissza az orosz rohamoszlopokat. Nagy baj volt, hogy a várban csak olyan gyújtóanyagok voltak, amelyek három perc alatt már robbantottak. Emiatt igen nehéz és életveszedelmes volt a robbantási munka, akadtak azonban árkászok, akik önként jelentkeztek.

Az erődök után a város három hídja következett, majd a lőporosraktárakra került a sor. A modern ágyúkat *Kuzmanek* rendeletére már előbb hátra vitték és előkészítették a robbanásra. Az erődökben a robbanást megelőző támadásoknál a régi ágyúk működtek, de így is sikerült a gyalogság hősiességével visszaverni az oroszokat. Pedig az oroszok az utolsó éjjel is szüntelenül támadtak. Ostromágyúik az utóbbi időben teljesen modernek voltak, míg az első ostrom idején régi ágyúkat használtak.

A harminc és feles mozsarakat a következőképp robbantották fel : A csöveket megtöltötték homokkal, aztán ekrazitot és lövedéket tettek beléjük, végül kisebb lőporadaggal elsütötték őket. A hatalmas ágyúk, amelyek olyan félelmetesen bömböltek, *Sziedlicka* fölött ezernyi apró kis darabokban robbantak szét. Amikor a *Sziedlicka*-erődöket robbantották fel, oly borzalmas volt a detonáció, hogy az orosz tüzérség rémülten szüntette be a tüzelést.

Két napig tartott, amíg *Przemyslben* felrobbantották az összes erődöket. Az oroszok

minden kísérlete, hogy ezt megghiusítsák, kudarcot vallott. Ezután a várparancsnok elrendelte, hogy az utolsó repülőgép, mely még a várban volt, *Stanger* hadnagy-pilótával és *Lehmann* kapitánnyal induljon Bécsbe s vigye meg a vár utolsó napjainak, elpusztításának és feladásának híretét. A két repülő hosszabb ideig kóválygott *Przemysl* felett s csak a teljes lerombolás után indult el fontos útjára.

PRZEMYSL FELADÁSA.

Amikor már a levegőbe röpitettek minden automobilt, lőszerraktárt és katonai archívumot, az erődök romjain felállt egy tiszt és fehér zászlót lobogtatott. Az elősiető oroszoknak aztán ezt a kijelentést tették :

— *Kuzmanek* ömagyméltósága eláll a vár további védelmétől, mert elfogyott az élelem. A várórséget és a lakosságot az ellenség lovagiaságára bízza.

Minden tiszt és minden közember, aki *Przemyslben* orosz fogságba került, fölemelt fővel és az igazi harcosok becsületének büszke öntudatával áll előttünk s — az ellenség előtt is, mely *Przemysl* átadása után *Kuzmanek* tábornokot és tisztikarát a legnagyobb tisztelettel fogadta. Az orosz tiszték a legőszintébb csodálattal beszéltek a védők hősiességéről és emberfeletti kitartásáról. *Kuzmanek* tábornok szembekerülve az orosz parancsnokkal, *Dimitriev Radko* tábornokkal, leoldotta kardját és át akarta azt neki nyujtani. Ez azonban nem fogadta el és a következőket mondotta :

— Tábornok úr, ön egy félesztendőnél tovább hősként állott ellent a mi túlerőnknek ! Oroszország azt kívánja, hogy ön megtartsa kardját, amelyre önnél senki sem lehet méltóbb. Ön mindig bátor és lovagias ellenfelünk volt.

De nemcsak *Kuzmanek* várparancsnok tarthatta meg a kardját, hanem megmaradt ez a joga hadifogságba került összes tisztjeinknek is. Igy jutalmazta hőseinket az ellenség azért a legendás időkre emlékeztető kitartásért, amelyet hónapokon át tanusítottak s mely előtt az egész világ bámulattal hajlott meg.

PRZEMYSL ELESTÉNEK HATÁSA ÉS JELENTŐSÉGE.

Przemysl várának elestét megdöbbenéssel s néma fájdalommal vettük tudomásul. Nem voltunk rá egészen elkészülve, bár szorongó érzésekkel vártuk az ostromról szóló jelentéseket. Nem tudtuk, de sejtettük, hogy a vár el fog

végül esni. Előttünk voltak a hadtörténelemnek s még inkább a mostani nagy háborúnak példái. Lüttich és Namur meg a többi vár a nyugati harctéren csak néhány napig álltak ellen a németek ostromának, Antwerpen — a világ egyik leghatalmasabb vára — csak tizenegy napig. Przemysl pedig négy és fél hónapon át dacolt az oroszok körülzáró seregével s a természeti erővel. Bámulatos teljesítmény, de a vég érzelmi szempontból mégis fájó volt. Valóban csak érzelmi szempontból, amit azonban a háborúban egészen ki kell küszöbölnünk. Hadműveleteinket Przemysl elvesztése semmiféleképpen sem befolyásolta, hiszen hivatalos jelentésünk is azt mondta, hogy *»a vár eleste a helyzetre a maga egészében befolyással nincs«*.

Ez valóban igaz volt.

Przemyslnek katonai jelentősége a következő pontokban foglalható össze: 1. elzárta a Galícia keleti és nyugati részeit összekötő utak és vasutak egy részét; 2. megnehezítette az oroszoknak a Dunajec, illetve a Duklai-hágó felé való előnyomulását; 3. saját csapataink a várat mint hadművelleti alapot kiváló eredménnyel használhatták az offenzív védelem szempontjából; 4. a vár mint fontos hadművelleti pont sok hadianyaggal és nagy helyőrséggel rendelkezett és 5. a támadó a várat nem ignorálhatván, kénytelen volt azt nagy erővel körülzárni, ha nyugat felé szándékozott előnyomulni.

Mármost állapítsuk meg, hogy az említett szempontokból mennyiben teljesítette a vár feladatát és mennyiben volt eleste hátrányos hadműveleteinkre.

Az 1—3. és 5-ik pontban kifejtett jelentőségét a vár 1914 október végén és novemberben is fényesen beigazolta.

Az említett időben az orosz áradat mozgását megbénította. Az ellenséget arra kényszerítette, hogy a körülzárásra és az ostromra több mint 50 km. hosszú bekerítő vonalon nagy erőt hagyjon vissza és hogy a nyugat, illetve délnyugat felé való előnyomulásakor északon és délen messzire elkerülje. Heteket nyertünk így, mely idő nemcsak arra volt elég, hogy visszavonulásunkat minden tekintetben rendezhessük, hanem arra is, hogy erőinket megfelelően átcsoportosítván, kiválóan elkészített földőzekekben várhassuk az oroszok támadásait, melyek — amint láttuk — meghiusultak.

Abban a pillanatban azonban, amikor az oroszok a vár körülzárását befejezték s a tőle északra, illetve délre vonuló vasutakat (Rava-

ruszka—Jaroslau—Rzeszov, illetve Sztrij—Szarnok—Jaszlo) helyreállítván, a Dunajec vonala és délnyugat felé tovább nyomultak: *a várnak az 1—3. pontban fölsorolt katonai jelentősége azonnal megszűnt*. Przemysl a védő szempontjából ettől a pillanattól kezdve alig volt egyéb, mint valamely — bár értékes, de — hozzáférhetetlen sziget. Ezeken a körülményeken a vár eleste nem sokat változtatott. Még új közlekedési lehetőségek is alig nyíltak meg az oroszok előtt Przemysl elfoglalásakor; vasúti vonalat egyáltalában nem nyertek, országutat is csak egyet: a przemysl—dinov—sztrizovit.

Csak a várnak a 4. és 5. pontban fölsorolt katonai jelentősége érvényesült reánk nézve hátrányosan Przemysl elestekor, mert elvesztettük a várnak összes hadianyagát s egyéb készleteit, hadifogságba került az egész védősereg és a körülzáró ellenség felszabadulván, a harctér más részén használhatták fel. Ámde sem veszteségünk, sem pedig a körülzáró orosz haderő nem volt olyan jelentékeny, hogy a hadihelyzetet befolyásolhatta volna. Az előbbire vonatkozólag közöljük a veszteségekről szóló hivatalos jelentést:

»A Przemysl elesteről szóló orosz jelentésekkel ellentétben a következő autentikus adatok állapíttatnak meg:

Przemysl romjai parancsra, előzetes felszólítás és az ellenséggel való előzetes tárgyalások nélkül, az egész hadianyagnak régen és alaposan előkészített elpusztítása után adattak át az ellenségnek.

A létszám az ostrom utolsó hetében a következő volt:

44.000 főnyi gyalogság és tüzérség (két-harmadrészben népfölkelők);

ebből levonandó mintegy 10.000 főnyi veszteség a március 19-iki, legutolsó kirohanásnál;

45.000 a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján beállított és katonai ellátásban részesülő munkás, kocsis, loápoló;

azután a vasúti és távírószemélyzet;

végül 28.000 kórházi kezelésben levő beteg és sebesült.

A vár 1050 mindenféle kaliberű ágyúval volt felszerelve, amelyek legnagyobb része egészen elavult típusú, 1861-ből és 1875-ből, amelyeket egyébként szintén idejében felrobbantottak. Az utolsó orosz támadást március 21-ikéről 22-ére virradó éjjel csak gyalogsági és gépfegyvertűzel, valamint egy pár, még szét nem robbantott 1861. évi mintájú ágyúval vertük vissza.

Hadműveleteinkre nézve kétségtelenül az volt a legfontosabb, hogy Przemyslnél na-

gyobb orosz erők szabadultak föl a vár eleste után. De ezeket az erőket sem kell túlbecsülnünk. A vár eleste után mintegy 150—200.000 főnyi orosz sereg küldetett Przemysl falai alól a Dunajec-folyóhoz és — főképpen — a Kárpátokba ; ámde ez az erő csak megnehezítette védelmünket és kissé késleltette a május 2-án megkezdett dicsőséges offenzívánkat, *azonban döntő jelentőséget a hadműveletekre egyáltalában nem gyakorolt.*

Przemysl elvesztése fájó érzéseket ébresztett fölugyan mindnyájunkban, ámde kezdettől fogva erősen élt bennünk a remény, hogy a hadiszerencse hős csapataink zászlóihoz fog csatlakozni és a várost ismét visszafoglaljuk. Reményünk teljesült.

Przemyslnek második ostroma derék csapatainknak és vezetőségünknek fényesen sikerült súlyos erőpróbája, elvesztése pedig a hadjáratnak kisebb jelentőségű és csak átmeneti epizódja volt.

Wanyerka Gyula eredeti rajza.